

EL COLUMBARI ROMÀ DE VILA-RODONA

Maria de la Serra Rabadà Llorc*

Resum

L'objecte d'estudi és el columbari de Vila-rodonà, un monument funerari d'època romana protegit com a bé cultural d'interès local i situat al municipi de Vila-rodonà. L'article està format per tres blocs fonamentals, que són: la descripció del monument, la diagnosi de l'estat i circumstàncies actuals, i la proposta d'un projecte futur.

Paraules clau: *mausoleu romà, columbari de Vila-rodonà, arquitectura, patrimoni.*

Abstract

The object of study is the Vila-rodonà columbarium, a funereal monument of Roman times protected as a cultural property of local interest and located in the municipality of Vila-rodonà. The paper has three fundamental blocks, which are: the description of the monument, the diagnosis of the current state and circumstances, and the proposal of a future project.

Keywords: *Roman mausoleum, Vila-rodonà columbarium, architecture, heritage.*

*Graduada en Història de l'Art i diplomada en Turisme per la Universitat Rovira i Virgili. Mediadora cultural al Reial Monestir de Santes Creus i al celler modernista de la Vinícola de Nulles. Adreça electrònica: msrabada@gmail.com

1. Introducció

Aquest article que es presenta a continuació té com a objecte d'estudi el columbari de Vila-rodona, un monument funerari d'època romana al voltant del qual és necessari aportar nous estudis per a poder conèixer millor l'element patrimonial que representa i millorar les seves condicions a causa de la seva unicitat i valor històric, ja que es manté com a testimoni d'un moment molt concret i ha arribat fins als nostres dies.

En primer lloc, es presenta la documentació del columbari, amb l'estat de la qüestió inicial i, imprescindible, recollint la historiografia del mausoleu, fins a la mateixa interpretació del monument romà, tot englobant la descripció de l'estructura i la construcció, la funcionalitat original i l'estudi de la forma i la decoració.

A continuació, en la diagnosi, es detallen els problemes que cal resoldre i les estratègies d'actuació per a la seva solució; també, les modificacions que ha patit l'edifici en el transcurs del temps i la seva recuperació monumental.

I finalment, com a tercer punt, es fan unes pinzellades d'una proposta de projecte futur per la revaloració d'aquesta obra d'art. En referència als objectius plantejats, es concreten en tres punts clau: integrar el columbari en relació amb el territori, recuperar i protegir el monument arquitectònic, i crear un centre d'interpretació complementari.

En resum, es pretén presentar una proposta de recuperació, conservació, investigació i difusió d'aquest monument a fi que el projecte col·labori a aconseguir que el columbari de Vila-rodona gaudeixi de la protecció i interpretació merescudes.

2. Descripció

2.1. LOCALITZACIÓ

El monument es troba localitzat al municipi de Vila-rodona, a la comarca de l'Alt Camp. Concretament, formaria part d'una antiga vil·la romana situada dins l'angle format pel torrent de la Font del Plano i el riu Gaià, a la ribera esquerra.

Pel que fa a la localització, el jaciment del columbari està situat al sud del nucli urbà de Vila-rodona, a 240 metres sobre el nivell del mar, i les seves coordenades són 41° 18' 22"N / 1° 21' 33" E.

L'existència d'aquesta i altres vil·les romanes al Camp de Tarragona està obligatòriament relacionada amb la zona d'influència de la ciutat de Tàrraco, que va ocupar un lloc fonamental dins del context d'Hispania des de l'any 218 aC fins a mitjan segle III dC. Se li va concedir el nomenament de colònia de dret romà, la capitalitat de la província Tarraconense i la dotació urbanística i monumental corresponent.¹ Aquesta extensió de territori circumdant de la ciutat de Tàrraco és el seu *ager* o *territorium*. L'*ager Tarraconensis* recull diversos testimonis de l'època altimperial.

En concret, la comarca de l'Alt Camp té una desena de restes funeràries romanes disperses pel territori, dispars entre elles, ja que trobem des de mausoleus fins a simples fosses, i també diferents tipologies sepulcral, malgrat que la inhumació és la pràctica majoritària.²

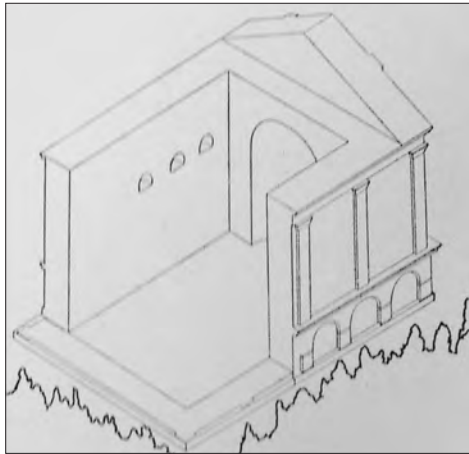
¹ Pàgina MNAT (www.mnat.cat).

² CIURANA I PRAST, Judit (2007). «El món de la mort en època romana a l'Alt Camp». *Quaderns de Vilaniu*, 52, pàg.3-25.

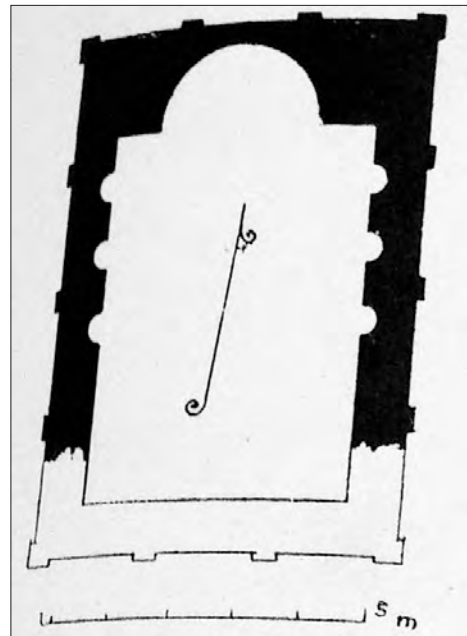
2.2. HISTORIOGRAFIA DEL MAUSOLEU

En una publicació de l'any 1934,³ Puig i Cadafalch fa una classificació dels monuments funeraris romans, on distingeix les següents categories: sepulcres en forma de temple, sepulcres en forma de torre, sepulcres de pla central, sepulcres en forma d'ara, *cippus* i esteles. El columbari de Vila-rodona pertany al primer tipus, així com el sepulcre de Lucius Emilius Lupus de Favara, el sepulcre de Corbins, la torre del Breny, el sepulcre de Sagunt, el sepulcre de Miralp, el sepulcre de la Vila Joiosa i el sepulcre d'Alcover.

Puig i Cadafalch fa una breu descripció del mausoleu vila-rodoní i el compara amb el de Favara, més complex que aquest segons la seva opinió, però igualment decorat amb pilastres en forma de temple. Del columbari n'anomena la cel·la interior, aixecada i amb un absis al fons, on es troben «els nínxols per a les *ollae* funeràries destinades a guardar les cendres».⁴ Dels materials de construcció simplement esmenta dos tipus de carreus (uns de petits i els altres, menys treballats), el morter i els maons; i alguns dels elements ornamentals, com són les arcuacions de l'estilobat, les cornises i els capitells dòrics.⁵

□ Dibuix de Puig i Cadafalch.

□ Dibuix de Puig i Cadafalch.

³ PUIG I CADAFALCH, Josep; DE FALGUERA, Antoni; GODAY I CASALS, Josep (1934). *L'Arquitectura romana a Catalunya*. Ed. 2a del volum primer. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

⁴ *Ibidem*, pàg. 125.

⁵ *Ibidem*, pàg. 117-123.

□ Fotografia antiga 1971.

□ Fotografia antiga 1971.

La Real Sociedad Arqueológica Tarraconense comença a fer gestions l'octubre del 1975 per a aconseguir la conservació i dignificació del columbari. També hi participen el Col·legi Oficial d'Arquitectes de la demarcació de Tarragona i la corporació municipal i veïns del poble.

Durant el període de 1975-1980 s'adquireix l'edifici per part de l'Ajuntament. Concretament, es compra el monument per 100.000 pta. el dia 13 de maig de 1976 i els terrenys circumdants pel Col·legi d'Arquitectes, que el 18 de gener de 1979 fa la compra per un valor de 245.175 pta., posteriorment cedits al municipi.⁶ És en aquell mateix any, el 1979, quan Frederic Marès redactà l'expedient de declaració de Monument Històric-Arqueològic del columbari de Vila-rodona.

A continuació, es duen a terme tasques de desenrunament, demolició de les edificacions modernes adjacents i neteja dels voltants. Davant el perill de caiguda, es va fer un apunta-

⁶ Com consta en la «Solicitud de incoación de expediente para la declaración de monumento histórico-artístico para el Columbario romano de Vila-rodona», 1980.

□ Fotografia antiga 1975.

□ Fotografia antiga 1975.

lament provisional, a la cantonada sud-est, mentre s'esperava la resolució de la petició per a la declaració de Monumento Histórico-Artístico i, amb aquesta, una solució arquitectònica estable.⁷ A causa de les grans esquerdes, l'edifici presentava una inclinació cap a l'exterior de 25 cm aproximadament.

D'altra banda, el Servei d'Arqueologia va anar desenvolupant un seguit d'excavacions durant els anys 1982, 1983, 1985 i 1990 dirigides per Josep Maria Gurt i Esparraguera. Concretament, el 1982 va ser quan la Direcció General d'Arquitectura i Habitatge de la Generalitat de Catalunya va començar a resoldre els problemes esmentats anteriorment mitjançant una actuació. Josep Ferrer Bosch és l'arquitecte encarregat de consolidar el columbari amb uns fonaments de formigó; en aquell moment també es va lligar l'estructura amb tensors metàl·

⁷ CORTÉS, Rodolfo; BERMÚDEZ, Alejandro; LUCENA, Antonia M. (1985). «Aportaciones al estudio del Columbario de Vila-rodona». *XVII Congreso Nacional de Arqueología (Logroño, 1983)*. Saragossa: Secretaría General de los Congresos Arqueológicos Nacionales, pàg. 755-758.

□ Fotografia antiga 1980.

□ Fotografia antiga 1982.

lics a l'exterior i es va col·locar una teulada amb placa ondulada de fibrociment per a protegir l'interior de la intempèrie. Segons un article publicat⁸ l'any 1983, es van fer treballs de neteja i conservació dels fragments pictòrics existents a l'interior del columbari, concentrats en la part superior de les dues parets laterals i en l'absis.

⁸ CIURANA I PRAST, Judit. *Op. cit.*, pàg. 6.

□ Fotografia antiga 1985.

El 1985, en una segona fase d'intervenció, es va decidir restituir la volumetria dels elements decoratius exteriors, construir un entramat metàl·lic a l'interior per a recuperar el nivell original del paviment i col·locar una estructura de barres d'acer per a indicar els límits de l'espai interior original.

Pel que fa a la coberta, en un article⁹ publicat l'any 1987 s'esmenten uns estudis recents que parlen d'una volta impermeabilitzada amb una teulada de tègula i ímbrex a doble vessant. J. M. Gurt afirma que es tracta d'una volta de canó perfectament impermeabilitzada per un *opus signinum*.¹⁰ En aquestes mateixes línies es data el monument al segle II dC, en relació amb el temple de Rediculus, situat a la vall de la Caffarella, entre la via Appia i la via Latina, a Roma, o també d'Annia Regilla, esposa d'Herodes Atticus.

El 1996 es fa una excavació d'urgència en el mateix moment en què s'elabora la memòria per a declarar Bé Cultural d'Interès Nacional el conjunt del jaciment arqueològic.

Els dies 3 i 12 del desembre de 1999, Albert Bacaria Martrús i Damià Griñó Márquez, en nom de l'empresa ARKE, SCP, van fer un seguiment arqueològic de la instal·lació de la nova canalització d'abastiment d'aigua per al municipi.

⁹ Ídem.

¹⁰ *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana / Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989* (1993). «Col·lecció Anuaris d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya», núm. 1. Barcelona, pàg. 19.

□ Mur de tancament de la cel·la.

I, finalment, es va fer un projecte de restauració dissenyat per l'arquitecte Jaume R. Costa i Pallejà, del qual van aprovar l'expedient l'any 2003, però que no es va acabar de dur a terme en la seva totalitat. En aquesta darrera actuació, es va recuperar la distribució en planta inserint un mur de separació a l'interior; es va construir una falsa volta de canó a la sala principal; es va restablir un nou paviment a l'interior (més similar a l'original); es va recrear el celobert que devia presentar l'atri mitjançant un cel ras, pla i llis amb la il·luminació adient; es va substituir la coberta de fibrociment per una de planxes de xapa d'aram; s'havia d'instal·lar una maqueta a escala de l'edifici; es va il·luminar exteriorment el monument, i es va millor el sòl que envolta l'arquitectura, col·locant-hi grava al voltant, enjardinant la resta i restaurant les tanques perimetrals.¹¹

¹¹ «Recuperació de la cel·la funerària al columbari romà de Vila-rodon». *Catàleg: 30 anys de rehabilitació urbana (1978-2008)*, volum 1 (2010). Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, pàg. 219-221.

2.3. DOCUMENTACIÓ

Pel que fa a la documentació disponible, a l'Ajuntament de Vila-rodona existeix una còpia única del projecte definitiu, entregat el 12 de desembre de 2001 dins del programa de l'u per cent cultural, promogut per la Generalitat de Catalunya, des del Departament de Cultura i el Departament de Política i Obres Públiques, Direcció General de Patrimoni Cultural i Arquitectura i Habitatge de l'Institut Català del Sòl. L'actuació s'anomena Programa de restauració del columbari romà/projecte d'intervenció al columbari de Vila-rodona, exp. 112/00, i data del novembre del 2000, dirigit per l'arquitecte Jaume R. Costa i Pallejà i l'arqueòleg Josep M. Gurt i Esparraguera, amb la col·laboració del delineant Josep M. Pena. Aquesta intervenció ja ha estat esmentada anteriorment, però en aquest apartat se n'extreu tota la documentació interessant i els plànols.

Aquest projecte es va fer amb dos objectius clars: la recuperació del monument i facilitar la seva visita. Es concreta en tres accions, que són la pavimentació, el mur de contenció i el mobiliari urbà i jardineria.

2.4. INTERPRETACIÓ DEL MONUMENT ROMÀ

El columbari de Vila-rodona és un edifici funerari d'època romana i la seva tipologia arquitectònica està lligada al ritu de la incineració.

Aquesta tipologia de mausoleu rebia el nom de *columbaria*, d'aquí deriva el nom amb el qual el coneixem actualment. Es tracta d'edificis amb unes característiques particulars, com està recollit en la *Gran Enciclopèdia Catalana*:

Edifici funerari romà, amb sèries regulars de nínxols (de quart d'esfera) de forma semicircular a les parets, dins dels quals eren posades les urnes cineràries. Aquesta disposició recordava la d'un colomar, d'on derivà el nom. Eren sepulcres familiars que sovint acollien els lliberts i àdhuc els esclaus de la família. [...] Aquest tipus de construcció s'estengué a la majoria de províncies romanes, fins al segle III dC, que desaparegué el ritu de la incineració.

La seva datació és del segle II dC, segons el material arqueològic trobat. L'arqueòleg J. M. Gurt ens situa més enllà de la primera meitat d'aquest segle. Un estudi topogràfic de detall, fet al voltant del monument, ha permès documentar que no es tracta d'un edifici aïllat, sinó que està integrat en un conjunt i que segurament formava part d'un hàbitat tipus vil·la.¹²

2.4.1. Estructura i construcció

Es tracta d'un edifici exempt de planta rectangular amb forma de temple clàssic. Les seves dimensions aproximades són 5,8 x 8,6 m i està orientat al nord-oest. L'edifici actual ocupa una superfície total de 6 x 10,50 m aprox.¹³

¹² *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana / Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989. Op. cit.*, pàg. 20.

¹³ Les mesures són aproximades a causa de l'estat de l'edifici. Els murs estan arquejats i les esquerdes són les causants que no es mantingui la simetria.

□ Vista general del Columbari.

Sembla que en la composició original existia una separació en dues parts: el pòrtic o atri (pronaos), una avantsala totalment desapareguda; i la cel·la (naos), espai alçat —el paviment del qual estaria a nivell de la cornisa del podi exterior— i que acaba en forma d'absis semi-circular inserit en el mur. Aquesta sala estaria coberta per una volta de canó i tindria una planta sensiblement quadrada.¹⁴ La coberta superior seria de tègula i ímbrex a doble vessant.

En referència a la construcció, l'edificació està constituïda bàsicament de pedra i el sistema utilitzat és l'*opus caementicium* ('obra de pedra'), recobert a l'exterior per un *opus vittatum* ('obra d'ornamentació').

L'aparell, segons la presentació dels carreus visible a l'exterior, és a soga i tió, on s'utilitzen carreus de mida petita, importats de les pedreres del Tarragonès. D'altra banda, la part interna dels murs està feta amb pedra de les Planes, partida del terme municipal de Vila-rodona ubicada a ponent del riu Gaià. Per a unir aquests dos elements anteriors s'hauria fet servir morter i pedruscall.

2.4.2. Funcionalitat

La seva funció es precisa en l'existència de tres nínxols a cadascuna de les parets laterals internes de la cel·la, utilitzats per a dipositar-hi les urnes cineràries. S'ha definit l'edifici com a funerari i, concretament, dedicat a l'enterrament col·lectiu per incineració, necessàriament relacionat amb l'existència d'una vil·la pròxima.¹⁵

¹⁴ «Recuperació de la cel·la funerària al columbari romà de Vila-rodona». *Op. cit.*, pàg. 220.

¹⁵ «Patrimoni de Catalunya-14. El Columbari de Vila-rodona». *Espais: revista del Departament de Política Territorial i Obres Públiques*, núm. 7 (1987). Barcelona, pàg. 2.

□ Nínxols
d'una de les
parets laterals de
la cel·la interior.

En relació amb els costums funeraris dels romans en els primers anys del cristianisme, s'ha de dir que les lleis de les Dotze Taules¹⁶ prohibien la sepultura i, fins i tot, la incineració dins les muralles de la ciutat. En aquesta societat, als més pobres se'ls cremava als camps i els més rics encarregaven construir les seves tombes tan ostentoses com sigui possible.

Pel que fa al ritual mateix de la sepultura, els romans empraven dos tipus d'*exequiae*: la incineració i la inhumació. Durant el segle II dC, cronologia en la qual s'emmarca el columbari, la coexistència d'ambdós rituals era freqüent.

En el cas de la incineració del cos, les cendres es guardaven en urnes de petites dimensions, fetes de ceràmica, de vidre, de marbre, de pedra, de plom o, de vegades, de plata o d'or.¹⁷

Per als romans, els *sepulcra* formaven part de la categoria de *loca sacra* ('llocs sagrats'). La persona allí enterrada assolia certa divinització o immortalitat mitjançant l'associació sepulcre-temple. L'espai intern potser acollia les celebracions i els memorials dels difunts de la família.¹⁸ Fins i tot, podia acollir alguna divinitat, com *aedes*.¹⁹

2.4.3. Forma i decoració

Pel que fa a l'exterior, es tracta d'un edifici pseudoperípter amb un podi decorat amb arcuacions de maons, bessales col·locades en pla i acabat per una motllura o cornisa.

¹⁶ És considerat el document legislatiu més antic del dret romà, que contenia normes sobre temes de dret processal, familiar, successori, penal, de propietat i públic.

¹⁷ PUIG I CADAFALCH, Josep; DE FALGUERA, Antoni; GODAY I CASALS, Josep. *Op. cit.*, pàg. 118.

¹⁸ CIURANA I PRAST, Judit. *Op. cit.*, pàg. 7.

¹⁹ Santuari amb la imatge d'alguna de les divinitats pertanyents a la religió de l'Antiga Roma.

□ *Detall de la cornisa.*

□ *Detall dels dos nivells d'arcs.*

Els paraments laterals estan configurats per quatre pilastres adossades llises sense base i amb capitell troncocònic (ordre dòric). També hi ha quatre pilastres del mateix estil, però de més longitud, al mur de la capçalera.

D'altra banda, els elements decoratius interns es basen en la planta absidal que no es reflecteix a l'exterior, amb una exedra al fons. Hi ha l'existència de dos nivells d'arcs, el superior d'origen romà i l'inferior afegit posteriorment, col·locat per a dividir l'edifici en dos pisos.

Els murs interiors de la cel·la podrien haver estat pintats al fresc; les parets presentaven un revestiment pictòric que imitava un placat de marbre fosc marbrat (*crustae*).²⁰

3. Diagnosi

3.1. MODIFICACIONS AL LLARG DEL TEMPS

3.1.1. Masia

L'estat en el qual ens ha arribat als nostres dies és una conseqüència directa de la seva utilització com a masia. En aquell moment la seva propietat era en mans privades i era coneguda com la torre de les Soleres.

Aquesta construcció es va utilitzar com a habitatge i paller, s'hi va fer una remodelació que va consistir a buidar l'interior i convertir-lo en un edifici de dues plantes destinat a l'ús agrari. També es van incorporar dos afegits moderns a la façana sud i nord, acompanyats d'altres modificacions. A causa de la desaparició de la volta de canó i els murs que tancaven l'edifici i l'avantsala pel costat sud, aquesta part és de factura moderna en la seva totalitat.

Actualment, l'edifici està tancat pels quatre cantons, amb una porta petita de pedra amb brancals i arcada de mig punt col·locada al mur sud i desplaçada a l'esquerra, i una finestra, que va ser cegada a causa de les obres de consolidació.

□ Porta d'accés.

²⁰ CIURANA I PRAST, Judit. *Op. cit.*, pàg. 6.

□ Fotografia antiga 1975.

Altres elements moderns són, a la façana est, una porta rectangular de doble fulla, també cegada posteriorment, i, a la façana nord, una porta d'entrada al centre, després tapiada, i marques de les bigues de l'estructura adjuntada, que va ser retirada.

En referència al tipus de coberta, estava formada per un entramat de fusta i teulada ceràmica a dues aigües fins al segle XX, quan es va esfondrar entre 1974 i 1975.

També els voltants del columbari van ser arrasats arran de l'ús agrícola del sòl.²¹

3.1.2. Restauracions

Amb el pas del temps, els criteris de restauració han anat variant. Des del punt de vista actual, les restes conservades i les restauracions posteriors plantegen alguns problemes a l'hora de comprendre la imatge antiga de l'edifici.

D'una banda, es tracta d'un temple pseudoperípter que té pilastres adossades que suggereixen externament la forma d'un temple perípter, o fals perípter. Del monument, es conserven molt bé la façana posterior i les dues façanes laterals, però falta la façana frontal, que és un afegit modern i, com a conseqüència d'aquest fet, és més difícil imaginar com era en origen.

D'altra banda, el mur interior que tanca la cel·la pot correspondre a l'antiga façana de l'edifici. Si això fos així, s'ha de suposar que les façanes laterals conclourien amb la intersecció d'aquest mur. Per tant, només hi hauria quatre pilastres reals a cada cantó de l'edifici; les altres

²¹ «Recuperació de la cel·la funerària al columbari romà de Vila-rodona». *Op. cit.*, pàg. 219.

□ Cadena que tanca el pas, instal·lada a principis del 2016.

dues serien un error, segons aquesta hipòtesi, i haurien falsejat l'autèntica imatge antiga del columbari. Se suposa que faltarien quatre columnes exemptes a la part davantera i l'escalinata d'accés frontal; es tractaria, així, d'un temple pròstil.

I d'altra banda, la part superior de l'edifici hauria de correspondre al desenvolupament vertical de la volta de canó que s'imagina que cobria l'edifici, per damunt de l'ordre arquitectònic de les pilastres.

Malgrat això, s'ha de destacar que els criteris de restauració han respectat la clara diferenciació de la part antiga i la moderna. Tot i que la manera de deixar clar el contrast és criticable, pel fet d'utilitzar una paret llisa pintada de color rosat que crida l'atenció per damunt de la part original feta de pedra.

Escoltant, avui dia, una de les conferències del 1986 fetes pel Dr. Gurt²² sobre el seu projecte, sorprèn sentir Xavier Dupré afirmar que la restauració que s'està duent a terme al columbari és «exemplar i molt maca», o la veu del mateix arqueòleg J. M. Gurt dient que creu que «la restauració és una tasca molt ben pensada».

3.2. PROBLEMES A RESOLDRE

Malgrat les intervencions de conservació anteriorment esmentades, existeix un deteriorament del monument i l'espai que l'envolta provocat pel pas del temps. Aquest fet, juntament amb les restauracions antigues, provoca que siguin necessàries noves intervencions d'acord amb les tècniques actuals i una revisió completa per part de restauradors.

Actualment, no hi ha unes pràctiques de protecció del patrimoni arquitectònic per part de l'administració pública suficients per a lluitar contra el punt anterior. El monument ha estat molts anys en un estat de desprotecció i inseguretat elevat.

²² GURT ESPARRAGUERA, Josep Maria. «El columbari romà de Vila-rodona: un projecte d'estudi». Conferència del cicle «El poblament dispers al Camp de Tarragona en època romana». Sala d'actes del Centre de Lectura de Reus, 15 de maig de 1986 a les 20.00 h (arxiu sonor).

□ Maqueta del columbari.

Lligat al punt anterior, també és imprescindible arreglar les vies d'accés al monument, al qual es pot arribar de dues maneres. En primer lloc, s'hi pot accedir des de l'Albereda, situada a la vora del riu Gaià, que és una zona tancada al pas de vehicles per una cadena. Per tant, s'hi pot accedir a peu passant per un camí de terra, trams curts d'escales i una pujada asfaltada en mal estat. I, en segon lloc, s'hi pot arribar des del camí de Vilardida i el camí de la Font del Plano.

Finalment, un altre dels problemes és la falta d'eines disponibles per a poder interpretar-lo. Que el Museu de la Vila es trobi tancat al públic perjudica la seva interpretació de forma directa. El museu local és l'únic lloc on es pot veure la maqueta del columbari, les peces arqueològiques trobades a la zona i un discurs amb continguts i dibuixos explicatius fets per Millán Martínez. Aquest últim fet provoca que el poc material recollit i els antics plafons explicatius només siguin visibles al públic en dates assenyalades, com per exemple si es duu a terme una de les activitats culturals que s'ha anat repetint durant les darreres edicions de la Fira Agropecuària de Vila-rodona, o si es demana de forma explícita a l'Ajuntament.

3.3. ESTRATÈGIES D'ACTUACIÓ

En aquest apartat es marquen les estratègies d'actuació mitjançant uns punts bàsics que intenten solucionar alguns dels problemes anteriorment anomenats.

S'ha de millorar l'accés al monument, a peu i en qualsevol vehicle. Habilitar una zona d'aparcament pròxima i arreglar el camí de la Font del Plano són mesures imprescindibles per a fer possible un accés digne. Malgrat les millores recents, s'ha de continuar treballant en aquest sentit.

□ Funus.

Un enterrament romà
(Tàrraco Viva, 2016).

Per a protegir el columbari d'actes de vandalisme, per a evitar-hi les destrosses dels animals, com els porcs senglars, etc., cal fer un tancament més bo del recinte. Una possibilitat seria mitjançant alguns arbres col·locats en el perímetre exterior, una tela metàl·lica i una porta d'accés.

També cal fer tasques de neteja i restauració per a preparar el monument per a obrir-lo al públic i fer un manteniment de la il·luminació i l'enjardinament.

I, finalment, un dels requisits necessaris per a la comprensió plena del columbari és crear una adequada presentació i comunicació del monument per tal de millorar la visita. Per aquest motiu, a continuació es presenta una proposta de projecte que consisteix en la col·locació d'un mòdul per a acollir un nou centre d'interpretació complementari. Un projecte enfocat a convertir aquest bé patrimonial en un punt d'interès educatiu i turístic.

També es pretén oferir activitats complementàries i facilitar accions com la participació del columbari al Festival Tàrraco Viva de les dues darreres edicions (2016 i 2017), o l'apadrinament del patrimoni del columbari per part de l'escola Bernardí Tolrà de Vila-rodona, dins el projecte «Apadrinem el nostre patrimoni»,²³ promogut per la Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya.

3.4. OBSERVACIÓ D'ALTRES CASOS

3.4.1. *Los Columbarios, Mèrida*

És interessant analitzar l'estat d'altres elements patrimonials molt vinculats al columbari romà de Vila-rodona. Per aquesta raó, primerament, s'ha de dirigir la mirada al cas més semblant que trobem dins la península Ibèrica, Los Columbarios de Mèrida, a Extremadura.

²³ www.xtec.gencat.cat/ca/projectes/apadrinemnostrepatrimoni.

□ Los Columbarios,
Mérida.

No obstant això, s'ha de deixar clar que, per la seva concepció, aquests enterraments no poden assimilar-se a la tipologia pròpiament dels «columbaris» romans,²⁴ més aviat pertanyen al model de *busta*.²⁵

A Mèrida hi ha dos edificis amb les urnes cineràries pertanyents a les famílies dels Voconios i dels Julios, com anuncien els epígrafs conservats. Aquests mausoleus són semisoterranis, construïts amb *opus caementicium*, coberts amb una volta de canó i conserven els arcosolis per a les urnes.²⁶ El mausoleu dels Voconios és de dimensions més petites i té planta quadrada; en canvi, el dels Julios és més gran i té planta trapezoidal. Ambdues construccions daten del segle I dC i els van començar a excavar l'any 1927.

Actualment, aquests monuments formen part d'una ruta anomenada Paseo en Torno a las Orillas del Guadiana, promoguda per Turismo de Mérida, i es troben dins de l'anomenat Recinto arqueológico Los Columbarios-Casa de Mitreo, on s'accedeix a través de la via Ensanche.

3.4.2. Colombari di Vigna Codini, Roma

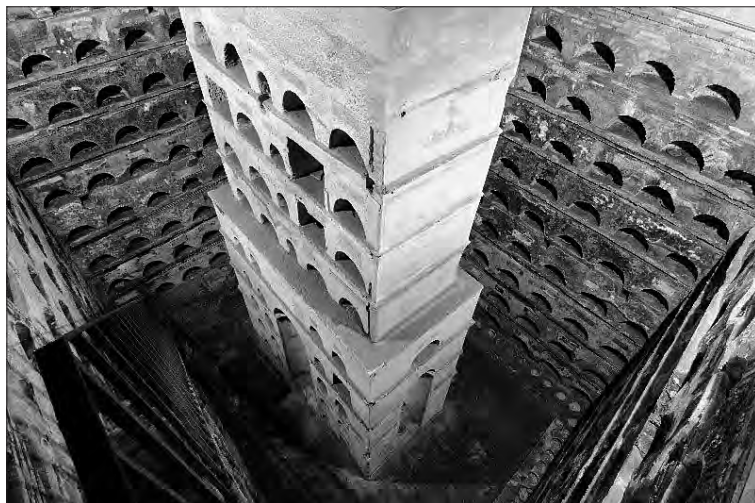
D'altra banda, si s'observa el bressol de l'Imperi romà, a l'actual Itàlia, hi ha el cas del colombari di Vigna Codini, a Roma. Es tracta de tres mausoleus diferents entre si pel que fa a les dimensions i configuració, però també a l'època, ja que van ser construïts entre el temps d'August i el de Tiberi i utilitzats fins al segle II dC. Cada edifici acull una quantitat impor-

²⁴ MÀRQUEZ PÉREZ, Juana (2006). *Los Columbarios. Arquitectura y paisaje funerario en Augusta Emerita*. Mèrida: Junta d'Extremadura.

²⁵ Els *busta* eren cremadors que s'utilitzaven també com a lloc d'enterrament, dipositant les cendres a la fossa, que es cobria amb carreus, maons o tègules, i col·locant una estela per a indicar el nom del difunt.

²⁶ Informació extreta de la pàgina www.turismomerida.org.

□ Colombari
di Vigna Codini,
Roma.

tant de nínxols per a urnes i estan decorats per frescos de temàtica ornamental o mitològica, estucats i epígrafs.²⁷

El primer té una capacitat de cinc-cents nínxols semicirculars amb els noms gravats, que s'organitzen al voltant d'una columna central.

El segon és una habitació quadrada amb uns tres-cents nínxols arquejats, cadascun dels quals servia per a dues urnes cineràries. Pel que fa a la decoració, hi ha abundants restes de pintures decoratives i, en el segon pis, una dedicatòria en mosaic.

L'últim dels tres columbaris, amb planta en forma de U, és el de dimensions més grans i conté molts més elements ornamentals que els dos anteriors. S'hi troben bustos en marbre, arcosolis, plataformes sortints, etc.²⁸

Aquestes restes van ser descobertes al segle XIX i un dels factors destacats és que, actualment, es troben en mans de la propietat privada. Malgrat això, són visitables mitjançant el tràmit d'una sol·licitud a la Superintendència Especial pel Patrimoni Arqueològic de Roma.²⁹ L'entrada d'accés s'ubica a la via di Porta Latina i a la via di Porta San Sebastiano.

4. Projecte

4.1. PROPOSTA D'INTERVENCIÓ

L'element més important d'aquest nou projecte d'intervenció al columbari de Vila-rodona és un centre d'interpretació complementari. Aquest element es materialitza en forma de mòdul, evitant qualsevol tasca de fonamentació i tenint present possibles excavacions futures.

²⁷ www.viaappiaantica.com/2014/04/09/colombari-di-vigna-codini.

²⁸ www.romasotterranea.it/i-colombari-di-vigna-codini.html.

²⁹ www.archeoroma.beniculturali.it.

Pel que fa a l'interior, cal dotar el centre d'una recepció, on es trobaria la taquilla de venda d'entrades, un aparador amb productes propis, l'accés a uns serveis i l'entrada a la sala principal.

En aquesta sala es col·locarien vitrines i expositors amb les peces d'època romana trobades al municipi i la maqueta del columbari. També s'hi penjarien uns plafons informatius nous i actualitzats. I, finalment, una sèrie de canons de projecció, ja que aquest espai seria en conjunt un audiovisual³⁰ interactiu per on el visitant podria passejar i conèixer la vida en una vil·la romana mitjançant una família que ha de celebrar l'enterrament d'un dels seus membres. Seria un muntatge de llum, so i imatges que ajudaria a entendre el ritu funerari romà que s'aplicava als difunts que, posteriorment, eren dipositats al columbari.

4.2. PROGRAMA FUNCIONAL

Per a la creació del nou centre d'interpretació és imprescindible l'elaboració d'un discurs amb continguts actualitzats i presentats segons les tendències museístiques més innovadores.

A part dels continguts, el discurs expositiu s'ha de complementar amb peces arqueològiques exposades en vitrines adequades, una maqueta del columbari i una sèrie de canons per a projectar l'audiovisual.

Pel que fa a les peces que s'hi exposin, es proposa el trasllat d'una part de les troballes que actualment són al museu municipal. En el centre d'interpretació serien mostrades en millors condicions, respectant la seva naturalesa. S'agruparien en diverses vitrines, separant la ceràmica dels metalls. Per a il·lustrar com era la vida en una vil·la romana, es col·locarien una sèrie d'expositors en paral·lel amb les restes d'àmfores, llànties, bols i gerres, entre d'altres. A continuació, s'hi afegiria una vitrina amb els altres materials trobats: vidre, ferro, bronze i plom. Al mig de la sala es col·locaria la maqueta construïda pel veí de Vila-rodona i impulsor del museu, Millán Martínez. Finalment, en diferents extrems de la sala d'exposició es repartirien diversos canons per a projectar les parts que configuren l'audiovisual i també altaveus, llums i alguns efectes per a donar més dinamisme a la visita.

La sala està pensada per a poder ser visitada per lliure o mitjançant el fil conductor de l'audiovisual, sempre més recomanable i atractiu per al visitant.

Al final del recorregut museogràfic s'ubicaria la porta de sortida, que permetria que els visitants puguin dirigir-se a visitar el monument.

Per tal de crear una nova imatge per al monument és necessari el disseny d'un nou logotip per al centre d'interpretació del columbari i renovar el fulletó informatiu. Es creu important crear una imatge més actual i identificativa perquè s'associï al monument i al centre d'interpretació complementari; a més, s'ha de marcar un estil gràfic concret creat amb la idea de transmetre el concepte clàssic del monument al mateix temps que el caràcter modern de la proposta museística.

4.3. RESULTATS ESPERATS

Mirant al futur, s'han de marcar uns propòsits clars i realistes per a intentar no fracassar en l'assoliment del que es busca.

³⁰ La font d'inspiració seria l'audiovisual *El món del Cister*, que és al reial monestir de Santes Creus, creat el 1996. Malgrat això, continua totalment vigent i segueix sorprenent els visitants arribats d'arreu del món.

Per a començar, s'espera que la proposta sigui sostenible. S'ha de poder mantenir en el temps i no ha de provocar cap desequilibri amb el medi ambient. Per aquest motiu és essencial la integració del monument dins el seu entorn natural i l'afavoriment de la connexió del columbari amb la zona de l'Albereda i el riu Gaià.

Per a mantenir aquest equilibri, la construcció i la col·locació del mòdul han de ser pensades de la manera que alterin menys el sòl, de manera que sigui possible retirar-lo o moure'l si és necessari en un futur, tenint en compte possibles excavacions.

El disseny del mòdul en si també ha de ser respectuós amb l'entorn i no destorbar la visió del paisatge i del monument. Per aquest motiu, s'ha pensat en una arquitectura pura, que no destaquï per damunt del monument i que estigui integrada. No pot trencar l'harmonia paisatgística amb els camps de vinya, els àlbers, el riu o la terra.

En segon lloc, s'espera que sigui viable. És a dir, s'ha planificat l'execució del projecte en diversos terminis per a aconseguir que el projecte sigui factible, malgrat que els recursos siguin limitats. Per a aconseguir que aquest projecte sigui viable, es designaran unes dates de venciment que són realistes i que permetran complir objectius de forma gradual.

En referència als usuaris potencials, cal donar a conèixer el columbari i el seu centre d'interpretació, començant pels habitants del municipi i la seva àrea d'influència. S'han d'aplicar tècniques de màrqueting i determinar el públic captiu, com són les escoles de l'Alt Camp, els centres d'estudis, les associacions, etc.

Entre aquest públic s'ha de fer una menció especial als infants i adolescents en edat escolar. És a dir, els menors de 3 a 16 anys de Vila-rodona i de tot l'Alt Camp.

En la mateixa línia, gràcies a la col·laboració amb altres ens i la contractació de personal, s'anirà ampliant l'oferta. Es crearan activitats adreçades als grups escolars de diversos nivells educatius per a poder oferir una visita amb material pedagògic adequat a escoles i instituts.

També és recomanable fer una promoció turística correcta encarada a diversos segments de la població, com poden ser famílies amb nens o grups de jubilats. És evident que com més oferta se suscitï i com més especialitzada sigui, a més persones es podrà arribar i de forma més encertada.

A part de tota la planificació del projecte, en la qual s'han anat precisant els objectius, els mitjans i les accions, també s'ha d'estudiar l'execució, portant a terme la realització de les diverses fases; continuar fent un seguiment per a veure'n el procés, i, finalment, avaluar l'eficàcia, l'eficiència i la qualitat de tot el que es creï. No es poden anar desenvolupant les diverses parts que configuren aquesta proposta sense valorar els resultats aconseguits i mantenir el que es pot anar assolint.

Només així s'aconseguirà un canvi sòlid que permetrà que el columbari gaudeixi d'una interpretació més bona i del respecte que durant molt de temps no ha tingut. El monument ha d'anar guanyant en el temps, a la vegada que s'enriqueix el discurs complementari al seu voltant.

5. Conclusions

Després de la realització del treball de fi de grau adaptat en forma d'article, se'n poden extreure un seguit de conclusions. Algunes de previsibles ja des dels inicis d'aquesta recerca, altres de menys evidents fins a l'acabament de l'estudi.

És evident que durant el transcurs del treball s'ha topat amb limitacions diverses. D'una banda, quan es va reclamar la importància del columbari de Vila-rodona i es van començar a fer les primeres intervencions, ja era tard. És a dir, el monument i les terres del seu voltant havien estat víctimes de l'explotació agrària, de l'espoli i de l'abandonament.

Malgrat això, s'ha de suposar que gràcies a la reutilització de l'edifici amb el pas dels segles, ens ha arribat fins als nostres dies, ni que no sigui en un estat de conservació òptim.

I d'altra banda, les altres restes d'època romana trobades a la zona fan referència a troballes fortuïtes, en la majoria dels casos. No s'han dut a terme excavacions completes; per tant, segurament ens falten dades que ajudarien a entendre el context real del columbari, la relació amb les vil·les pròximes, etc.

Es creu imprescindible relacionar el mausoleu amb el territori al qual pertany; per tant, té una gran importància connectar el monument a la població de Vila-rodona. En aquesta línia, s'entén que cal presentar el columbari i el projecte als habitants del municipi. Per aquest motiu, es creu positiu treballar des de l'escola, les zones escolars rurals pròximes, els instituts i les associacions, entre d'altres.

Aquesta iniciativa i col·laboració no pot dependre de forma exclusiva de l'administració pública, sinó de la societat. És palès que la política local i els canvis de govern provoquen variacions en el tractament del patrimoni cultural, però se n'ha de potenciar un vincle i una defensa més enllà dels poders polítics.

Una altra conclusió és la necessitat de revisar la interpretació arquitectònica de l'edifici, tot valorant els problemes de la restauració actual, ja esmentats. Per aquest motiu, cal proposar un repàs de les intervencions passades, amb una nova intervenció per a procurar que la seva imatge sigui més semblant a la construcció original.

I no només això, sinó que aquest treball pretén proposar una intervenció sostenible i un projecte que en millori la interpretació. La proposta ha de ser realista i adequada a la capacitat econòmica del poble i a la seva relació amb els organismes de protecció del patrimoni, però sense deixar de ser un projecte ambiciós per a dignificar un monument tan important.

I, finalment, s'extreu que és imprescindible socialitzar el coneixement. S'ha de difondre el nostre patrimoni, fet que contribuirà a reforçar les identitats personals i col·lectives i, en definitiva, la memòria històrica. S'han de reivindicar els atractius dels pobles petits, ja que el coneixement serveix per a poder defensar les arrels culturals pròpies.

Bibliografia

- CAGNAT, R.; CHAPOT, V. (1916). *Manuel d'Archéologie romaine*, I. París, pàg. 343 i següents.
- CIURANA I PRAST, Judit (2007). «El món de la mort en època romana a l'Alt Camp». *Quaderns de Vilaniu*, 52, pàg. 3-25.
- CORTÉS, Rodolfo; BERMÚDEZ, Alejandro; LUCENA, Antonia M. (1985). «Aportaciones al estudio del Columbario de Vila-rodona». *XVII Congreso Nacional de Arqueología (Logroño, 1983)*. Saragossa: Secretaría General de los Congresos Arqueológicos Nacionales, pàg. 755-758.
- FERRER BOSCH, M. Antònia (1997). *Tàrraco. Mitologia i cultura religiosa*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, pàg. 68-71.

- GRIÑO MÁRQUEZ, Damià (1999). «Vil·la del columbari». Memòria ARKE, SCP.
- PLADEVALL I FONT, Antoni (1976). *Columbaris, colomers i palomeres*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- PUIG I CADAFALCH, Josep; DE FALGUERA, Antoni; GODAY I CASALS, Josep (1934). *L'Arquitectura romana a Catalunya*. Ed. 2a del volum primer. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- ROVIRA SORIANO, Jordi; MARTÍN VIELBA, Òscar (2012). *Tarraco. Guia Arqueològica*. Tarragona: Reial Societat Arqueològica Tarraconense i Fundació Privada Mútua Catalana.
- Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana / Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989* (1993). Col·lecció Anuaris d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya, 1. Barcelona.
- Tàrraco* (1999). Museu d'Arqueologia de Catalunya. Tarragona: El Mèdol.
- Museu de la Vila* (2000). Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Patronat de Turisme de la Diputació de Tarragona i Ajuntament de Vila-rodona.
- «Patrimoni de Catalunya – 14. El Columbari de Vila-rodona» (1987). *Espais: revista del Departament de Política Territorial i Obres Públiques*, 7. Barcelona.
- «Edifici funerari romà: el columbari de Vila-rodona (Vila-rodona, Alt Camp)». *Els jaciments arqueològics al voltant de les autopistes catalanes*. Albertis.
- LACUESTA, Raquel (2003). *Els municipis i el patrimoni arqueològic. Compendi legislatiu comentat*. Diputació de Barcelona.
- SERRANO MÉNDEZ, Alexis (2005). «Dret, costums i rituals funeraris a Roma entre els segles I-III dC». *Ex-novo: revista d'història i humanitats*, 1.
- «Recuperació de la cel·la funerària al columbari romà de Vila-rodona». *Catàleg: 30 anys de rehabilitació urbana (1978-2008)*, vol. 1 (2010). Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, pàg. 219-221.
- GURT ESPARRAGUERA, Josep Maria. «El Columbari romà de Vila-rodona: un projecte d'estudi». Conferència del cicle «El poblament dispers al Camp de Tarragona en època romana». Sala d'actes del Centre de Lectura de Reus, 15 de maig de 1986 a les 20.00 h (arxiu sonor).

ALTRES FONTS CONSULTADES

- Museu Nacional Arqueològic de Tarragona – www.mnat.cat (9/2/2016)
- La Ruta del Cister – www.larutadelcister.info (9/2/2016)
- Generalitat de Catalunya – www.patmapa.gencat.cat (9/2/2016)
- Arqueotur-Red de Turismo Arqueológico – www.arqueotur.org (22/2/2016)
- Ajuntament de Favara – www.favara.es (23/2/2016)
- Centre de Lectura de Reus – www.centrelectura.cat (23/2/2016)
- Fundació Dialnet – www.dialnet.unirioja.es (2/3/2016)
- Tarraco Viva, el festival romà de Tarragona – www.tarracoviva.com (13/6/2016)
- Diari *El Vallenc* – www.elvallenc.cat (6/6/2016)
- Diari *La Vanguardia* – www.lavanguardia.com/hemeroteca (6/6/2016)
- Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya – www.xtec.gencat.cat/ca/projectes/apadrinamentpatrimoni (15/9/2016)
- Idescat – Institut d'Estadística de Catalunya – www.idescat.cat (20/9/2016)